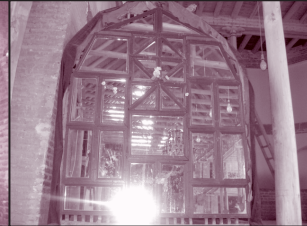

امامزادگان و تکیه زاغرم تفرش

اسد الله عبدلی آشتیانی

چکیده

مقاله به معرفی چهار امامزاده مدفون در شهر تفرش با نام امامزاده محمد (از نسل امام سجاد)، امامزاده ابو لعلی مهدی (از اولاد امام صادق)، امامزاده احمد از (اولاد امام کاظم) و امامزاده بی بی ستین فاطمه (از نوادگان امام صادق) می پردازد. مؤلف در این مقاله علاوه بر معرفی مختصر هر کدام از این امامزادگان، به تفصیل از معماری بقعه های آنان سخن می گوید. پایان مقاله نیز معرفی دومین تکیه بزرگ ایران است. تکیه ای که در شهر تفرش و اختصاصاً برای تعزیه خوانی ساخته شده است.

کلیدواژه

امامزاده محمد، امامزاده ابو لعلی، امامزاده احمد، بی بی ستین فاطمه، تکیه زاغرم، تفرش

مقدمه

موقعیت شهر تفرش: تفرش یکی از شهرهای استان مرکزی است که از شمال به ساوه، از جنوب به اراک، از شرق به قم و از غرب به نوبران محدود شده و ارتفاع آن از سطح دریا ۱۹۰۰ متر است.

دارالایمان تفرش از زمان‌های دور مهد سادات اصیل، عالمان، فرهیختگان، شاعران و ادیبان ایران زمین بوده و هست. تاریخ غنی و پر بار این شهر و آثار ارزشمند مذهبی و تاریخی فراوان آن حکایت از تاریخ کهن و افراد تأثیرگذار آن دارد.

این شهر دارای دو محله بزرگ به نام «فم» و «طرخوران» است که از قرن دوم و سوم هجری محل امن و پناهگاه سادات علوی بوده است. نسب این سادات به امام سجاد علیه السلام، امام محمد باقر علیه السلام، امام جعفر صادق علیه السلام و امام موسی کاظم علیه السلام می‌رسد.

در یکی از منابع آمده است:

یکی از قصبات جزء فم در سابق و جزء حکومت اراک فعلاً، چون محل امن و پناهگاهی آرام و برکنار بوده و از هر طرف کوهسار و سلاسل جبال تمامی اطراف و اکناف آن را احاطه نموده، و در حقیقت قلعه متین و حصنی حصین از سنگ را ماند که جز از راه تنگ و باریک که آن هم از دره‌های ژرف و عمیق می‌گذرد راهی نداشته، و هم‌اکنون که ماشین‌رو شده باز با صعوبت و دشواری به آنجا آمد و شد می‌کنند. از قدیم‌الایام این نقطه جایگاه امن و امان بوده و سادات بنی فاطمه و علویون که در آن زمان همواره دچار تعرض و اذیت و آزار و قتل و نفی و اعدام [از جانب] دشمنان خود از امویین و بنی عباس و دیگران بودند، و از بین ایشان فراری و متواری گردیده، طالب مأمن و مکانی بودند که در آنجا از جور و بیداد و ستم و آزار دشمنان و بدخواهان خود در امان باشند. این است که جمعی از ایشان تفرش را از آغاز برای خود محل امن و امان دیده و بدان‌جا گرائیده و این نقطه را موطن و میهن خود ساخته‌اند.

به طوری که از شجرهٔ اعقاب و بازماندگان سلسله و انساب آنها به دست می‌آید، معلوم می‌شود که از ایشان سلسله و خاندانی متعدد به تفرش آمده و

تاکنون از اولاد و احفاد آنها - با اینکه اغلب در قرون اخیر به شهرها انتقال یافته‌اند - باز خانواده‌هایی باقی و در قم و در طرخوران (دو قصبه مرکزی) و سایر قری و دهات مأوی و سکنی دارند!

در پژوهش حاضر، درباره چهار امامزاده این شهر به نام امامزاده محمد، امامزاده مهدی ملقب به ابو لعلی، امامزاده بی بی ستی فاطمه و امامزاده احمد، نیز درباره تنها تکیه تعزیه‌خوانی ایران - بعد از تکیه دولت تهران - به نام تکیه زاعرم که در محله قم تفرش واقع شده، سخن می‌گوییم.

امامزاده محمد

حضرت امامزاده محمد از احفاد حضرت سید سجاد امام زین العابدین علیه السلام است. آرامگاهش در محله قم تفرش واقع شده است. نسبش چنین است: محمد بن حسن بن حسین بن حسن افضس بن علی اصغر بن امام زین العابدین.

مشخصات بقعه:

از نوع کلاه‌خودی و دو جداره است که سطح خارجی آن با کاشی معرق

لاجوردی با نقوش اسلیمی و گل و بوته پوشیده شده و در ساق گنبد آن به خط کتیبه‌ای آیات قرآنی دیده می‌شود. نمای داخل بقعه و گنبد زیرین در فضایی به مساحت تقریبی ۸۰ متر مربع است که دیوار آن با نقاشی‌های بسیار زیبا در رنگ‌های مختلف تزئین گردیده است. وجود ترنج‌ها و گل‌بوته و پرندگان، فضایی روحانی به داخل بقعه بخشیده است. البته این طرح‌ها بر اثر گذشت زمان فرسایش پیدا کرده بود که به همان شکل اولیه دوباره بازسازی شده است. در سمت شرق و غرب آن، دو غرفه به مساحت تقریبی ۱۲ متر مربع وجود دارد که محل عبادت زائران است. دو پنجره زیبای گره‌چینی شده نیز نور داخل بقعه را تأمین می‌کند. بدنه دیوار بقعه از کاشی معرق لاجوردی و سفید شش ضلعی به ارتفاع ۱/۵۰ متر پوشانده شده و ضریح آن کتیبه‌ای قلمزنی شده با این عنوان دارد: «بسم الله الرحمن الرحيم. ضریح مطهر محمد ابن حسن ابن حسین ابن حسن افضس ابن علی اصغر ابن امام زین العابدین که توسط اداره اوقاف تفرش و همت هیئت امناء در سال ۱۳۷۰ در اصفهان اتمام یافت. عمل استاد مصطفی روزگاریان».

در پیشانی ضریح مرقد با خط شکسته نستعلیق قصیده معروف محتشم کاشانی (باز این چه شورش است...) تحریر گردیده است.

این مکان مقدس دارای بقعه، ایوان، آستانه، حجره و حیاط است. در سردر ورودی امامزاده محمد هنرهای مختلفی به کاررفته است. مقرنس کاری با گچ، نقاشی با تزیینات رنگ آمیزی شده، طاق جناقی که لچک‌های اطراف آن با کاشی گل و بوته و کمربندی از کاشی با رنگ کتیبه‌ای و آیات قرآنی تزئین گشته و بدنه دیوارها نیز با کاشی‌های شش ضلعی طرح صفوی پوشانده شده است.

این بنا دو آستانه در شمال و جنوب دارد که هر دو قرینه بوده و با مقرنس کاری و کاشی کاری تزئین شده و توسط دو درِ دو لنگه گره کاری شده، به بقعه و آستانه جنوبی به حیاط متصل می‌گردد.

حیاط مستطیل شکل است و حجره‌ها در اطراف آن قرار دارد که با طاق آجری و دهانه جناقی به شکل قطاری و سلسله‌وار اطراف حیاط را پوشانده است.

در حجره‌های شرقی سنگ قبرهای با ارزشی از قرن دوازدهم هجری وجود

دارد که حجاری و خط زیبا دارد و نشان‌دهنده شخصیت علمی و فرهنگی صاحبان آنهاست. با توجه به نوشته‌های حک‌شده بر روی سنگ مزارهای تاریخی، به نظر می‌رسد تا اوایل قرن دوازدهم در این مکان اموات را دفن نمی‌کردند و به مرور زمان، فضای حیاط

اطراف بقعه محل دفن اموات شده است.

اصل بنا مربوط به اواخر قرن هشتم هجری و دوره ایلخانی است که بعد از آن تعمیر و بازسازی گردیده است. صندوق چوبی منبت‌کاری شده مرقد شریف، شجره امامزاده و تاریخ ساخت ۹۵۳ هجری را دارد.

این بقعه بار دیگر در زمان شاه عباس دوم صفوی توسط خواجه مؤمن تفرشی (ت ۱۱۷۰ هجری) تعمیر شده است.

در کتاب عصر جعفری آمده است^۲:

حسن افطس پنج پسر داشته: عبدالله شهید، علی، عمر، حسین و حسین مکفوف. عبدالله شهید به دست هارون الرشید مقتول شده؛ و حسین مکفوف جد سادات هزاوه فراهان است که مرحوم میرزا ابوالقاسم قائم مقام از آنهاست؛ و علی الجریزی والد شاهزاده محمد است که در فم تفرش مدفون گردیده و قبه

و سخن مجلل او را خواجه مؤمن (فوت ۱۱۷۰ هجری) برادر امین الدین (امینا) بن محمد حسین الحسینی در زمان شاه عباس دوم بنا نموده؛ و او جدّ خانواده حسابی است.

در واقع پرفسور محمود حسابی از احفاد اوست.

خواجه مؤمن

نام او میرزا محمد فرزند جمال الدین مصطفی است که در محله فم تفرش به دنیا آمد. جدش عبدالعظیم بن عبدالله فرزند امام پنجم شیعیان است. تحصیلاتش در تفرش، قم و اصفهان بود. در شعر تخلص «دائی» داشت. زاهدی بی‌ریا، عالمی بزرگوار و حکیمی توانا بود. شعر را در کمال استادی می‌سرود و بیشتر به قصیده توجه داشت. تولد او در نیمه اول قرن یازدهم هجری است. بر روی سنگ مزار آقا مؤمن تفرشی - تجدیدکننده بنای امامزاده محمد تفرش - چنین آمده است:

هوالباقی : تاریخ وفات عالی جناب مقدس القاب علامی فهّامی مجتهد الزمانی آقا محمد مؤمن - طاب ثراه - فی سبعین مائه و ألف ۱۱۷۰. زندگی نامه وی در تذکره‌های مجمع الصفحا، روضة الصفا و آتشکده آذر مذکور است.

بقاع متبرکه

امامزاده ابو لعلی مهدی

ابو لعلی مهدی از احفاد امام صادق علیه السلام از اشخاص ممتاز و صاحب فضیلت و کمال بوده و صاحب بقعه و مقام عالی نزد اهالی است. علی بن جعفر مشهور به عریضی جد ابو لعلی مهدی مدفون در تفرش که او را چهار پسر به نام محمد، احمد، حسن و حسین بوده. محمد را دو پسر به نام حسین و عیسی است. پسران و احفاد عیسی را سه پسر به نام احمد، محمد و حسین بوده [است]. حسین والد محمد که فرزند او ابو لعلی مهدی تفرش است. ابو لعلی مهدی بن محمد بن حسین بن علی بن حسین بن عیسی بن محمد بن علی العریض بن جعفر بن محمد الصادق علیه السلام در فم تفرش مدفون است.^۳

جد بزرگ ابو لعلی مهدی، علی بن جعفر مشهور به عریضی^۴ از راویان بزرگ حدیث بوده و از دانش و کمال پدر بزرگوارش امام جعفر صادق بهره ها برده است.

شیخ مفید در ارشاد خود می نویسد که او از روایت حدیث و شخصی استوار و سدید بوده و ورع و تقوایی زیاد و فضیلتی بسیار داشت؛ و همواره ملازم برادر عالی مقام خود امام موسی کاظم علیه السلام بوده و احادیث زیادی از آن حضرت روایت نموده؛ و او به علی بن جعفر عریضی معروف گردید.

علت نزول ابو لعلی مهدی به تفرش

ابو لعلی مهدی در تفرش بین دو قصبه فم و طرخوران مدفون گردیده و در موقع خروج از مدینه، گویا در زمان غیبت صغری، در خورزنه تفرش که قریه‌ای کوچک و در کنار رودخانه جنب قنات خورزنسوی فعلی بوده و فعلاً آثاری از آن نیست وارد گردیده و در این قریه وفات یافته. اولاد او «ستی فاطمه» در قریه طرخوران، عزیزی، دیمجرد و وزواد متفرق و مدفونند و هر یک مانند پدرشان که دارای بقعه و گنبد عالی و مجلل است، آنها هم بقعه و گنبد دارند.^۵

کتیبه قلمزنی شده ضریح ابو لعلی مهدی تفرش

«ضریح بقعه متبرکه امامزاده مهدی مکنی به ابو لعلی فرزند محمد ابن علی ابن حسین ابن علی ابن حسین ابن عیسی ابن محمد ابن علی العریضی ابن امام جعفر صادق که به همت هیئت امنا و نظارت اداره اوقاف تفرش و کمک مالی افراد در سال ۱۳۸۶ ش در اصفهان ساخته و در این بارگاه ملکوتی نصب گردیده. عمل حاج مصطفی روزگاریان و پسران».

اطلاعات کلی بقعه ابو لعلی

موقعیت: تفرش، قدمت اثر: قرن هشتم هجری، سلسله نسب: ابو لعلی مهدی بن محمد بن حسین بن علی بن حسین بن عیسی بن محمد علی العریضی بن جعفر بن محمد الصادق علیه السلام، رحلت: نیمه اول قرن پنجم، محل سکونت: ۵۰۰ متر به طرف جنوب شرقی امامزاده و محل فعلی پارک حکیم نظامی، روستای خورزنه و قنات آن، که اثری از روستای آن موجود نیست، ولی قنات آن جاری و آب بسیار دارد.

بقعه ابو لعلی

بقع متبرکه

بقعه به شکل کلاهخودی است و گفته می شود مربوط به قرن هشتم هجری است. گویا به دوره ایلخانی و اواخر قرن هشتم مربوط است. دارای ایوان و حجره در طبقات فوقانی بوده، گنبد آن آجری و دوجداره است. گنبد داخلی از پوشش گچ و با رسمی بندی تزئین گردیده است. به نظر می رسد تزئینات به کلی تغییر یافته و به شکل اولیه خود مرمت و بازسازی نشده است. گنبد فاقد نقاشی و یا کتیبه است و در آن تنها رسمی بندی گچی در جهات مختلف کار شده است. ارتفاع ساق گنبد ۵ متر و کل بنا به شکل هشت ضلعی است که سر در ورودی آن با مقرنس کاری گچ و نقاشی ساده، و سر در آن با کاشی های معرق با نقش گل و بوته و نقوش اسلیمی تزئین شده که البته اکثر آن فرو ریخته، اما نوع کاشی ها به کاشی سبک اصفهانی نزدیک است. ارتفاع بقعه مشخص نیست و به اندازه گیری دقیق نیاز دارد. صندوق قدیمی

مربوط به دوره اوایل صفوی است که کنده‌کاری شده و نسب امامزاده و سازندگان بنا در آن تحریر گردیده است. این صندوق با ارزش اکنون درون ضریح جدید قرار گرفته و تنها شناسنامه مهم و منحصر به فرد این مکان به حساب می‌آید. ضریح کنونی «سوره اعلی» را در پیشانی خود دارد که در چهار ضلع آن با خط ثلث کتیبه‌ای تحریر گردیده است.

در کتاب رجال و مشاهیر آشتیان آمده است:

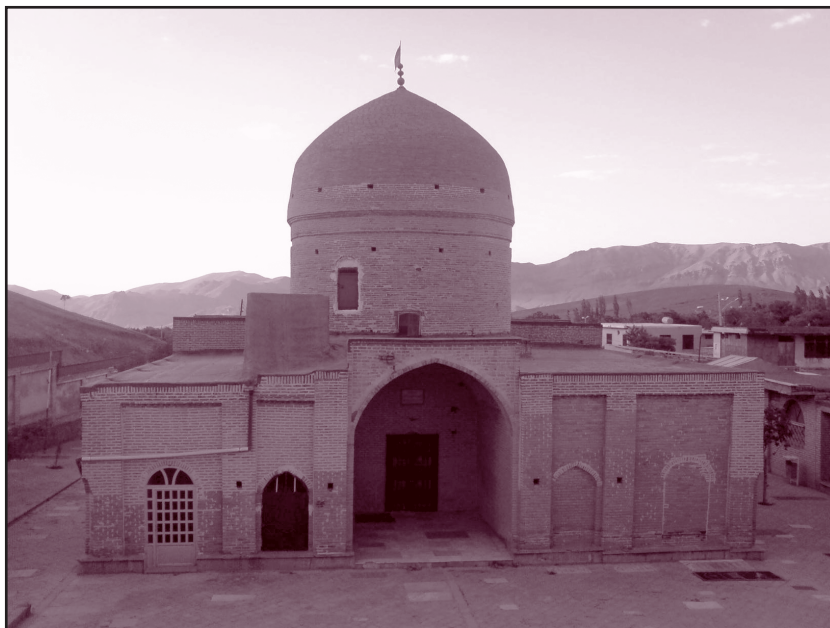
در بقعه ایوب‌علی مشهور به ابولعلی روی دو لنگه در حاشیه یک یک آنها آیه الکرسی و در پایان سنه ۱۰۷۷ حک شده. در چهار طرف در سوره مبارکه فتح کنده‌کاری گردیده و در خاتمه آن آمده است: بنده شیعیان علی، بقائی آشتیانی. این بقائی، محمد باقر بن عبدالهادی آشتیانی شاعر و کاتب خوش‌سلیقه قرن یازدهم هجری است و وی را پدر علائی آشتیانی شاعر و دانشمند دوره صفوی دانسته‌اند. این خوشنویس کتاب و جیزه تألیف ملا محمد باقر بن محمد تقی مجلسی را در سال ۱۰۹۰ به خط نسخ به اتمام رسانده است.

امامزاده احمد واقع در کوهین تفرش

از امامزادگان مدفون در تفرش و از نوادگان امام موسی کاظم علیه السلام امام هفتمین شیعیان است که مزار وی در روستای کوهین متصل به جنوب شرقی شهر تفرش

قرار دارد. ساخت آن را به قرن هشتم هجری مربوط می‌دانند، اما بازسازی و تکمیل بنا به شکل اصولی در نیمه دوم قرن نهم هجری و زمان شاه طهماسب صفوی دومین پادشاه سلسله صفوی و پسر شاه اسماعیل انجام شده است. این پادشاه به عمران و آبادانی اماکن مذهبی خصوصاً امامزادگان منطقه مرکزی ایران همت گمارد و بیشتر بنای امامزادگان منطقه تفرش، آشتیان و فراهان در این دوره

بقاع متبرکه

تجدید بنا و یا بازسازی کلی شد. صندوق چوبی این اماکن مذهبی در زمان این شاه و به دستور حاکمان محلی وقت منبت و کنده‌کاری شده و بر روی آن، سلسله نسب و تاریخ ساخت به صورت کلی و دقیق ثبت گردیده است. تاریخ ساخت این اماکن بین سال ۹۵۰ تا ۹۵۵ هجری را نشان می‌دهد. اکثر معماران و سازندگان این امامزادگان منطقه تفرش و آشتیان، «کسوابی» یعنی اهل روستای «کسوا» از بخش خلجستان قم بوده‌اند.

ساختمان این امامزاده شامل بقعه، قبه، ایوان، حجره و حیاط است. بقعه هشت ضلعی و شامل گنبد کلاهخودی رفیع از آجر تراش داده (شسیه گنبد ابو لعلی مهدی) و ساق گنبدی به طول تقریبی چهار متر است. این گنبد دارای دو پوشش

خارجی از آجر است که آینه‌کاری زیبا دارد. بقعه دو در شمالی و جنوبی دارد که در شمالی آستانه‌ای آینه‌کاری شده دارد و در آن کتیبه‌هایی بر روی کاشی معرق لاجوردی با خطوط ثلث و نستعلیق به چشم می‌خورد. در طرفین آستانه امامزاده دو حجره قرار دارند که با راه پله‌ای به طبقه بالا متصل می‌شوند و بدنه و سقف آنها تماماً آینه‌کاری شده است. در ضلع جنوبی ایوانی است رفیع با طاق هشتی و مقرنس گچ و در دو لنگه چوبی. ارتفاع این ایوان هفت متر است که با طاق جناقی پوشیده شده است. مصالح به کار رفته در بنا خشت خام و ملات گل است و در نما و طاق‌ها همه از آجر با ملات گچ کار شده است.

بقعه امامزاده احمد

یک محوطه هشت ضلعی است با مساحت $۶ \times ۱۰ \times ۶ / ۱۰$ که آینه‌کاری بسیار زیبا بدنه و سقف آن را پوشانده است. بدنه به ارتفاع $۱ / ۲۰$ از سنگ مرمر است. ضریح امامزاده جدید و کار اصفهان است. این بنا از نظر شکل بیرونی شباهت زیادی به امامزاده ابوعلی مهدی دارد. گویا دارای همان نوع معماری است و به نظر می‌رسد ساخت آن توسط یک معمار صورت گرفته و در یک زمان به اتمام رسیده باشد.

حیاط و حجره‌ها: این مکان مقدس دارای حیاط مستطیل شکل بسیار بزرگ از جهت شمال به جنوب است و در آن قبور متعددی به چشم می‌خورد و در ضلع شرقی به قبرستان بزرگی متصل می‌گردد. در ضلع جنوبی و شرقی، در انتهای حیاط نه حجره با طاق ضربی حصیری به ارتفاع چهار متر و ابعاد $4/36 \times 3/20$ قرار دارد. حجره های شرقی نیز به ارتفاع چهار متر و $5/60 \times 3$ است که به شکل قطاری ضلع جنوبی و شرقی را احاطه کرده و از سطح زمین بالاتر قرار گرفته که نمایی زیبا به این مجموعه داده است.

امامزاده «بی بی ستین فاطمه» طراخوران تفرش

این بانوی گرامی از احفاد امام جعفر صادق علیه السلام است و در بعضی از تواریخ او را از اولاد «ابو لعلی مهدی» دانسته‌اند.

«از اولاد او (ستین فاطمه) در قریه طراخوران، عزیزی، دیمجرد و وزوا^۷ و دیگر جاها متفرق و مدفونند؛ و هر یک مانند پدرشان که دارای بقعه و گنبد عالی و مجلل است آنها هم بقعه و گنبد دارند»^۸.

این بنا دارای بقعه و قبه و فاقد ایوان، حجره و حیاط است. گنبد آن دوکی شکل هشت ضلعی و احتمالاً مربوط به قرن نهم هجری و دارای دو جداره است. سطح

بقاع متبرکه

خارجی تماماً با آجر و ملات گچ پوشیده شده و ارتفاع تقریبی آن از ساق بقعه هشت متر است. طاق زیرین گنبد و دیوار بقعه تماماً آینه‌کاری است که مساحت آن حدوداً به چهل متر مربع می‌رسد و به شکل دایره کامل است. مصالح به‌کاررفته در آن آجر، ملات، گچ، خشت خام و ملات گل است. صندوق ضریح متبرکه کار اصفهان است که جدیداً بر روی آن قرار گرفته است. بقعه با پله‌ای به شبستان نسبتاً وسیعی به شکل مستطیل وصل است که قبل از ساخت پارک در اطراف آن قبرستان وسیعی این مکان مقدس را احاطه کرده بوده، سپس تبدیل به پارک می‌گردد.

در سال‌های اخیر اداره اوقاف تفرش بدون دخل و تصرف در بنای قدیم تعمیرات اساسی از قبیل آینه‌کاری، نصب صندوق، عایق‌کاری گنبد انجام داده و مکانی رفاهی هم برای زیارت‌کنندگان فراهم کرده که شکوه و جلال خاصی به این مکان مقدس بخشیده است.

تکیه تعزیه‌خوانی زاغرم تفرش

این تکیه بعد از تکیه دولت تهران دومین تکیه‌ای است که آن را برای تعزیه‌خوانی ساخته‌اند. سید کاظم از مستوفیان عهد ناصری آن را به سال ۱۲۷۴ هجری ساخته و تنها تکیه تعزیه‌خوانی در ایران است که به شکل اولیه و دست‌نخورده باقی مانده است. در اجرای مراسم مذهبی مانند شبیه‌خوانی (تعزیه)، تفرشی‌ها از اولین مردمان بودند که به این کار اقدام کردند و اکنون نیز بهترین تعزیه‌خوان‌ها در این شهر هنرنمایی کرده، در سطح کشور نیز از بهترین‌ها هستند. این بنا بسیار بزرگ است به طوری که گنجایش مراسم‌های امروزی را نیز دارد.

مساحت تقریبی آن ۱۰۰۰ متر مربع است که از خشت خام و ملات گل و چوب ساخته شده است. نمای حجره‌ها و طاق آن با آجر است و پوشش محوطه اصلی با تیر چوبی و تخته‌چوب به شکل دوکی شکل در دو ضلع مقابل مثلثی شکل ساخته شده و پوشش پشت بام آن کاه‌گل است.

مساحت آن بدون محاسبه حجره‌ها و شاه‌نشین و راهرو و راه پله ۱۵×۲۲، و مساحت سکوی وسط (سن) که ۵۰ سانتی متر از کف اصلی بلندتر است و در

مرکز بنا قرار دارد، $۷/۵۰ \times ۶/۵۰$ در جهت شرق به غرب است که با ۶ ستون چوبی احاطه شده و سقف دوکی شکل در امتداد همین سن قرار دارد. ارتفاع بنا از سقف تا کف $۶/۵۰$ است.

۵ حجره در ضلع شمالی و ۵ حجره در ضلع جنوبی به ابعاد طول $۲/۸۰ \times$ عرض $۱/۹۰$ و ارتفاع از کف تا نوک طاق $۳/۵۰$ قرار دارد. حجره‌ها به هم پیوسته و با طاق ضربی آجری و رسمی کاری گچ تزئین گردیده و طاق جناقی هر حجره را از یکدیگر جدا می‌کند. حجره‌ها با دو پله از کف اصلی فاصله دارند و به وسیله راهروهایی معروف به «غلام‌گردان» به هم متصل می‌گردند و پذیرائی از همین راه امکان‌پذیر است. در پشت حجره‌های شمالی اتاق‌هایی وجود دارد که در آنها شومینه‌های هیزمی تعبیه شده تا در ایام زمستان گرمای حجره‌ها را تأمین کند. این اتاق‌ها هیچ ربطی به هم ندارند و تنها با حجره‌ها در ارتباط هستند. به

روایتی حجره‌ها محل نشیمن اعیان و خانواده‌های آنها بوده است. در ردیف جلو مردان و در پشت آنها که اتاق‌ها می‌باشند خانواده‌های آنان قرار داشتند. حجره‌های جنوبی این اتاق‌ها را ندارند. مردم عادی به وسیلهٔ چهار راه پله که در چهار گوشهٔ بنا تعبیه شده به پشت بام‌ها رفته و از آنجا نظاره‌گر مراسم تعزیه‌خوانی بوده‌اند.

این بنا در ابتدا فاقد پوشش چوبی بوده و چادر داشته که به وسیلهٔ میخ‌هایی استوار می‌شده است. در یکی از مراسم‌ها، بر اثر توفان، چادر پاره می‌شود و چند تن از تماشاگران را که در روی پشت بام‌ها بودند به پائین پرت می‌کند. بعد از این واقعه قوام‌الملک تفرشی که از کارگزاران دولتی بوده دستور می‌دهد که از چوب‌های باغ سقف را استوار کنند و برای همیشه چادر برداشته می‌شود. دو شاه‌نشین که پنج ضلعی است و ضلع مرکزی بزرگ‌تر

از اضلاع دیگر است در جهت شرقی و غربی وجود دارد. ابعاد آنها $۴/۴۰ \times ۶/۳۰$ و ارتفاعشان ۵ متر است.

این محل مخصوص افراد سرشناس و رؤسای هیئت‌های مذهبی بوده و اعتبار و ارزش سیاسی و اجتماعی صاحب آن را می‌رسانده است. به گفتهٔ خبرگان محلی، این دو محل مربوط به دو خاندان محلهٔ فم تفرش یکی میرپنج از خاندان ضیائی فمی و دیگری میرفخرایی بوده است. دو شاه‌نشین در مقابل هم و قریباً و دارای مساحت یکسان هستند. در زیر شاه‌نشین شرقی آب انباری وجود دارد که آب عذاران را تأمین می‌کرده است. شاه‌نشین غربی دو حجرهٔ دو طبقه در طرفین خود دارد که به وسیلهٔ راه پله به بالا راه دارد. این مکان‌ها هر کدام یک متر از زمین فاصله دارند.

نور بنا از سمت شمال و جنوب توسط سه پنجره در هر طرف به ابعاد $۱/۳۰ \times ۳$ تأمین می‌گردد.

این بنا دارای سردر ورودی با طاق آجری و رسمی‌بندی با گچ و درب دو لنگهٔ چوبی با گل‌میخ و کوبه و جفت است که به وسیلهٔ دالانی با دو طاق ضربی متصل به هم به داخل راه دارد. سازندهٔ کل بنا، بنا به کتیبهٔ کوچک گچی در سردر ورودی، استاد زین‌العابدین قمی است.

تکیه دارای یک نخل چوبی نسبتاً بزرگ است که در روزهای ایام محرم آن را بر دوش حمل می‌کنند و می‌چرخانند.

بقاع متبرکه

طوق تکیه زاغرم فم تفرش

قبل از بنای سال ۱۲۷۴ هجری، تکیهٔ کوچکی در محل فعلی قرار داشته که آن را یکی از سادات به نام میرزا شریف تفرشی بنا کرده بوده است. او همچنین سازندهٔ آب انبار مشهد فم تفرش جنب امامزاده محمد است. در جلوی در ورودی تکیه دو کتیبهٔ سنگی مرمر در دل دیوار وجود دارد که کتیبهٔ اولی مربوط به میرزا شریف است. طوق فوق‌الذکر هم مربوط به همین تکیه بوده و سال ۱۲۴۱ هجری را در خود ثبت دارد. سپس بر روی تکیهٔ اولی تکیهٔ فعلی را بنا می‌کنند که خود آن هم کتیبه‌ای مجزا دارد.

این طوق یک تیغه بلند و دو سرپنجه برنجی در طرفین دارد که مطالب خواندنی بر روی آن حک گردیده است.

سرپنجه راست: «یا امام حسین. وقف سرکار جناب سید

الشهداء - علیه السلام - نمود محمد سعید الحسینی این سرپنجه را به جهت تعزیه خوانی قریه فم تفرش و تولیت آن را با اولاد خود». سرپنجه چپ: «متوجه آن بوده نقص و عیب نماید و بیع و رهن و هبه نشود. تخلف کننده از شرایط مذکور و طمع نماینده به لعنت خدا و نفرین رسول گرفتار شود. نفذ فی شهر ذیقعدۀ الحرام ۱۲۴۱».

وجه تسمیه زاغرم

این محله از محلات قدیم تفرش است. در زیر آن زاغه‌های زیرزمینی فراوانی به شکل راهروهای تو در تو و شبکه پیچیده‌ای جهت عبور انسان و وجود داشته که منافذ محدودی داشته و در مواقع حمله احتمالی مخفیگاه امنی برای افراد بوده است. ولی روایت دیگری هم هست که این محله را (عُزّه) به معنی ماه می نامد. شاید علت آن تمیزی محل و خانه‌های اعیان نشین آن بوده است همان‌طور که در بالا ذکر آن رفت، این تکیه با شکوه دارای دو کتیبه سنگی است که کتیبه اولی حداقل ۳۰ سال بیشتر از کتیبه سید کاظم قدمت دارد. بانی تکیه قبلی میرزا شریف بوده است. کتیبه سنگی دیگر مربوط به بانی بنای فعلی است که سید کاظم باشد و تاریخ ۱۲۷۴ هجری را داراست. متن هر دو کتیبه به ترتیب قدمت آنها از این قرار است:

کتیبه سنگی میرزا شریف تکیه زاغرم قم تفرش

جهان جود و سخا بحر امتنان و عطا

سپهر مجد و علا میرزا شریف وحید

نه تالیش به جهان دیده دیده دوران

نه تانیش ز ازل گوش روزگار شنید

به دستیاری توفیق و پایمردی سعی

به رهنمونی اقبال سعد و بخت سعید

بنا نهاد حسینیه ای چو خلد برین

برای تعزیه جدّ خود حسین شهید

تبارک الله از این دلنشین مقام رفیع

که هست قبله حاجات و کعبه امید

اگر به چشم بصیرت کسی در آن نگرد

وقایعی که شنیدست می تواند دید

ستاده شیر خدا هادی طریق هدی

فراخته علم حمد بر سیاه و سفید

نشسته فاطمه با حور در عماری نور

به پای نخل و دهد خلق را به خلد نوید

دعای ذاکر کرسی نشین ایوانش

رسد چو العطش تشنگان به عرش مجید

یقین که بانی این امر خیر در دارین

گل مراد ز باغ امید خواهد چید

به صد مبالغه تاریخ این بنای شریف

ز پیر عقل چو ساقی بینوا پرسید

کشید صوت حسینی و با نوا برخواند

«هزار لعنت حق بر یزید و آل یزید»

کتیبه سنگی تکیه زاغرم فم تفرش توسط سید کاظم

این کتیبه عکس دو شیر حجاری شده را در طرفین خود دارد.

سنه ۱۲۷۴ بسم الله الرحمن الرحيم و به نستعين

به عهد ناصرالدين شاه غازي ظل يزداني

کمر بر بست سيد کاظم از توفيق رباني

به تفرش ساخت رشک آشکوی جنت المأوی [کذا]

چو ایوان فلک قصري برای تعزیت خوانی

تعالی الله از این عالی بنا کز خالق یکتا

به صد منت خطاب آمد به جبریلش به دربانی

به معماری قدرت ریخت بنیانش چنان محکم

که باقی ماند این عالی بنا در عالم فانی

به نام ایزد این ماتم سرا کز عجز پست آمد

به پیش رفعتش نه آشکوی کاخ کیوانی

ز خاک و باد و آب و آتشش هر یک پدید آمد

دم عیسی و مشک ناب و نور و آب حیوانی

در این منظر چه پیغمبر عزادار است جا دارد

به خاکش از تفاخر گر نهد افلاک پیشانی

شد از اخلاص خود بانی نگهبان عزای او

کند خاتون محشر در دو کون او را نگهبانی

به یمن همت خود آن حسینی این حسینی

به تفرش زیب و زینت داد ارکان مسلمانی

در این روز از برای شیعیان شاه مظلومان

کند مال و عیان و جان ز شور عشق قربانی

چه شد اتمام این ماتم سرا از بهر تاریخش

خیالات سرور آمد به آن عالم که می دانی

حجاب افکند زهرا از رخ تاریخ و از احسان

«جزاک الله می گوید به سید کاظم بانی»

پی نوشت

۱. ر.ک: سحاب، ابوالقاسم. تاریخ عصر جعفری یا زندگانی امام جعفر صادق (ع)، تهران: کتابفروشی و چاپخانه دانش، ۱۳۲۸، ص ۵۶ و ۵۷.
۲. ص ۶۲.
۳. تاریخ عصر جعفری، ص ۵۹.
۴. عُرَیض: دهی است از دهات حوالی مدینه که از املاک اختصاصی حضرت صادق آل محمد (ع) بوده و تا مدینه چهار میل فاصله دارد و علی بن جعفر در آنجا مدفون است
۵. تاریخ عصر جعفری، ص ۵۵.
۶. نوشته صادق حضرتی، نشر الماس، چاپ اول ۱۳۸۲، صفحه ۳۰۹.
۷. سه روستای اطراف تفرش که در هر کدام یکی از فرزندان ابو لعلی مهدی مدفونند.
۸. تاریخ عصر جعفری، ص ۵۵.